

GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY

1939-1945
PRO MEMORIA

WARSZAWA 2015

1939-1945
PRO MEMORIA

Warszawa 2015

KOMITET REDAKCYJNY
GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO

PRZEWODNICZĄCY
Janusz Witkowski

REDAKTOR GŁÓWNY
Halina Dmochowska

CZŁONKOWIE

Ewa Adach-Stankiewicz, Wojciech Adamczewski, Renata Bielak, Maria Jeznach, Ewa Kamińska-Gawryluk, Liliana Kursa, Hanna Poławska (sekretarz), Dominika Rogalińska, Joanna Stańczak, Grażyna Szydłowska, Wanda Tkaczyk, Katarzyna Walkowska, Halina Woźniak, Agnieszka Zgierska, Małgorzata Żyra

Konsultacja merytoryczna
Halina Dmochowska, Cecylia Leszczyńska

Prace merytoryczne – Wydział Publikacji Zbiorczych
w DEPARTAMENCIE ANALIZ I OPRACOWAŃ ZBIORCZYCH

w składzie:

Grażyna Czermak, Paulina Kucharska-Singh, Teresa Nowak,
Eliza Rybak-Nguyen, Grażyna Szydłowska

pod kierunkiem
Renaty Bielak

Projekt okładki i opracowanie graficzne
Lidia Motrenko-Makuch

Opracowanie wykresów
Halina Sztrantowicz

Skład i łamanie
Robert Chmielewski

Korekta – Zakład Wydawnictw Statystycznych

Druk – Zakład Wydawnictw Statystycznych

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła
Publikacja dostępna w Internecie – stat.gov.pl

Szanowni Państwo

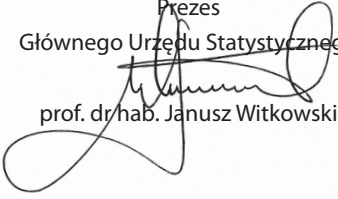
W siedemdziesiątą rocznicę zakończenia II wojny światowej przekazuję Państwu okolicznościowe opracowanie „1939–1945 Pro Memoria”.

Celem tej publikacji jest przedstawienie wybranych informacji statystycznych o Polsce w okresie bezpośrednio poprzedzającym wybuch II wojny światowej i po jej zakończeniu. Zaprezentowane zostały również dane ilustrujące wymiar strat ludzkich i materialnych w czasie wojny. W formie kalendarium na początku publikacji przedstawiono ważniejsze wydarzenia mające istotny wpływ na położenie geopolityczne powojennej Polski. W końcowej części opracowania zamieszczone zostały informacje o wojennej karcie w działalności statystyki.

Przy pracach nad publikacją korzystano głównie z opracowań wydawanych przez GUS.

Wyrażam nadzieję, że niniejsza publikacja o charakterze popularnym, wpisująca się w upamiętnienie zakończenia II wojny światowej, skłoni do refleksji i zainspiruje Czytelników do sięgnięcia do szerszych opracowań historycznych i statystycznych.

Warszawa, kwiecień 2015 r.

Prezes
Głównego Urzędu Statystycznego

prof. dr hab. Janusz Witkowski

Dane – jeśli nie zaznaczono inaczej – podaje się dla obowiązującego w danym okresie zakresu terytorialnego; w przypadku lat przedwojennych i powojennych odnoszą się zatem do obszarów nieporównywalnych.

Prezentowany podział na ziemie dawne oraz ziemie zachodnie i północne dotyczy powierzchni Polski po II wojnie światowej, tj. obszaru w skład którego weszły:

- ziemie dawne, należące do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r. oraz były Wolne Miasto Gdańsk,
- ziemie zachodnie i północne, które znalazły się w granicach Polski po 1945 r. na podstawie umowy poczdamskiej.

Nazwy krajów odnoszą się do lat prezentacji.

Znaki umowne:

Kreska (–)	– zjawisko nie wystąpiło.
Kropka (.)	– zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
Znak x	– wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
„W tym”	– oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy.
[ ]	– odsyłacz numerowy do bibliografii zamieszczonej na str. 42, wskazujący na źródło informacji.

KALENDARIUM

	23 VIII 1939	pakt Ribbentrop-Mołotow – umowa o nieagresji pomiędzy III Rzeszą a ZSRR (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich), w której na mocy tajnego protokołu dokonano m.in. rozbioru niektórych terytoriów suwerennych państw Europy, w tym Polski
atak Niemiec na Polskę i wybuch II wojny światowej	1 IX 1939	
agresja ZSRR na Polskę	17 IX 1939	
wybuch wojny niemiecko-radzieckiej	22 VI 1941	
powstanie w getcie warszawskim	19 IV–16 V 1943	
	28 XI–1 XII 1943	konferencja w Teheranie
powstanie warszawskie	1 VIII–2 X 1944	
	4–11 II 1945	konferencja w Jałcie
zakończenie II wojny światowej w Europie	8 V 1945	
	17 VII–2 VIII 1945	konferencja w Poczdamie

spotkania międzysojusznicze Wielkiej Trójki (ZSRR, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii) mające wpływ na nowy podział geopolityczny po II wojnie światowej, w tym wytyczenie nowych granic Polski na wschodzie, zachodzie i północy

Polska w 1939 r. Stan w dniu 31 VIII

Źródło: [11].

Podział okupowanych terenów Polski w 1941 r.

Stan w dniu 1 I

Źródło: [11].

Do wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej – według stanu w dniu 1 I 1941 r. – Niemcy okupowały 188,7 tys. km² (48,4%) terenów Polski przedwojennej (w tym 24,5% przypadają na Generalną Gubernię i 23,7% – na ziemię wcielone do Rzeszy), a ZSRR – 201,0 tys. km² (51,6%). Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej (22 VI 1941 r.) Polska znalazła się pod okupacją niemiecką.

Źródło: [2], [11].

Polska w 1947 r.

Stan w dniu 1 IV

Źródło: [11].

Powierzchnia i granice Polski

	1939 ^a	1946
Powierzchnia w tys. km ²	389,7	311,7
Długość granicy państwowej w km	5548	3566
lądowej	5408	3069
morskiej	140	497

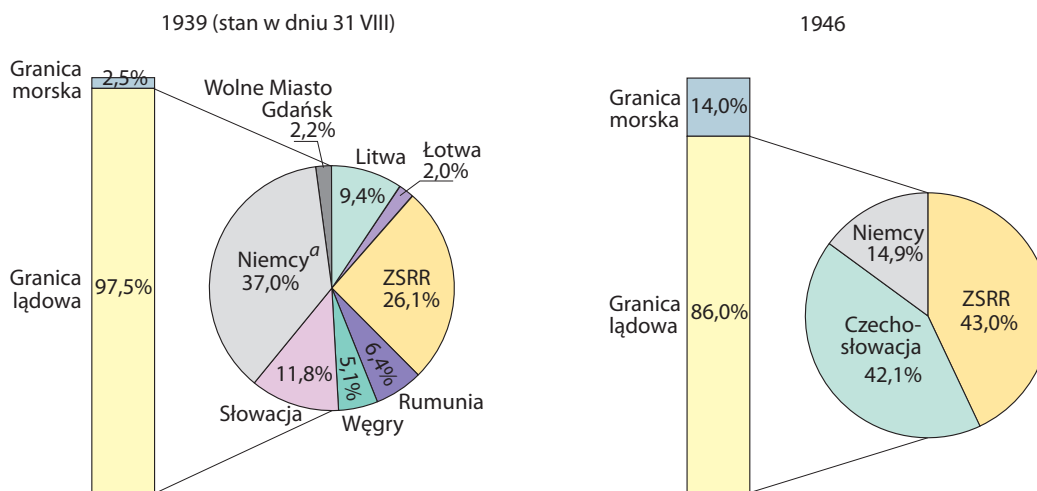
^a Stan w dniu 31 VIII.

Źródło: [2], [6], [8], [11].

Po II wojnie światowej w skład powierzchni Polski (311,7 km²) weszły ziemie:
 – dawne – 210,8 tys. km² (67,6%, w tym były Wolne Miasto Gdańsk – 0,6%),
 – zachodnie i północne – 100,9 tys. km² (32,4%).

Źródło: [11].

Granica państwowa Polski

^a Łącznie z Protektoratem Czech i Moraw.

Źródło: [2], [6], [8], [11].

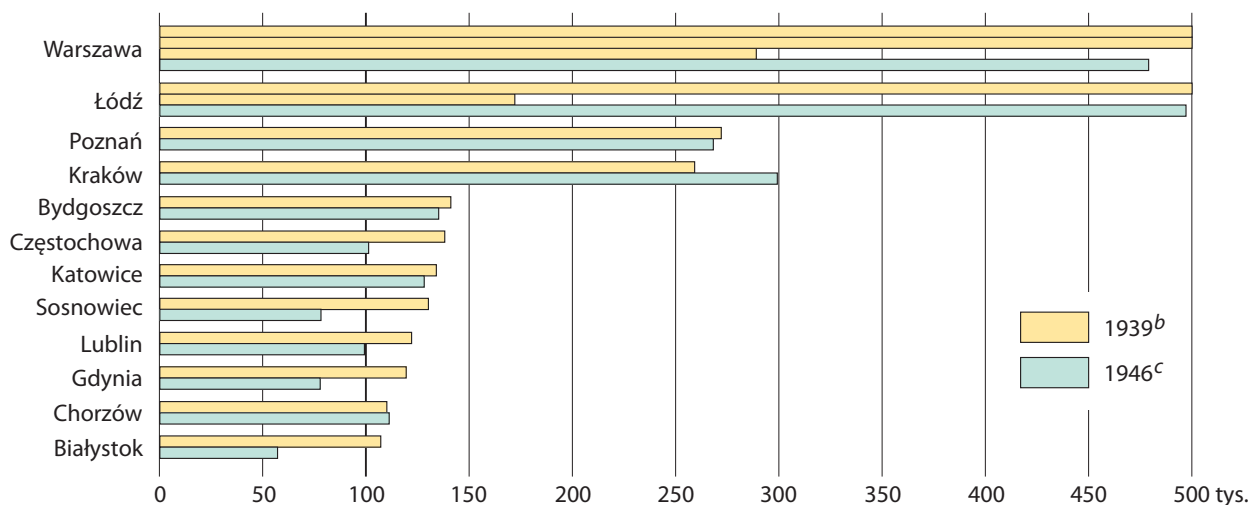
Podział administracyjny Polski

Stan w dniu 1 IV

	1939	1947
Województwa	16	14
Miasta na prawach województw	1 ^a	2 ^b
Powiaty	264	299
w tym grodzkie	23	29
Miasta	611	703
Gminy wiejskie	3195	3006
Gromady	40533	x

a M.st. Warszawa. *b* M.st. Warszawa i Łódź.

Źródło: [2], [6], [8], [11].

Miasta w 1946 r. na tle miast liczących w 1939 r. 100 tys. i więcej ludności^a

a Bez Lwowa (w 1939 r. – 318 tys. ludności) i Wilna (w 1939 r. – 209 tys.), które po II wojnie światowej znalazły się poza granicami Polski. *b* Bez ludności spisanej przez władze wojskowe. *c* Na podstawie Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności z dnia 14 II.

Źródło: [2], [6], [9], [10].

Miast liczących 100 tys. i więcej ludności w 1939 r. było 14 (w tym Lwów i Wilno), w 1946 r. – 11, z tego na ziemiach:
 – dawnych – 8 miast oraz Gdańsk (118 tys. ludności wobec 258 tys. w 1935 r.),
 – zachodnich i północnych – 2 miasta, tj. Wrocław (171 tys. ludności wobec 621 tys. w 1939 r.) i Zabrze (104 tys. wobec 126 tys. w 1939 r.).

Źródło: [2], [6], [9], [10].

Ludność

W tys.

34849	1938 ^a (stan w dniu 31 XII)
23930	1946 ^b (stan w dniu 14 II)

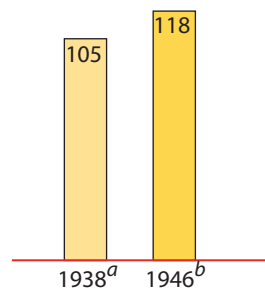
W %

miasta	wieś	kobiety	mężczyźni
30,0	70,0	51,2	48,8
31,8	68,2	54,2	45,8

Na 1 km² powierzchni

1938 ^a (stan w dniu 31 XII) – 90
1946 ^b (stan w dniu 14 II) – 77

Liczba kobiet na 100 mężczyzn

^a W granicach z dnia 1 I; dane szacunkowe. ^b Na podstawie Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności; w podziale na miasta i wieś bez ludności spisanej przez władze wojskowe (skoszarowane wojsko – 304 tys.).

Źródło: [2], [7], [11].

Po przyłączeniu do Polski w październiku 1938 r. Zaolzia liczba ludności według stanu w dniu 31 VIII 1939 r. szacowana była na 35339 tys.

Źródło: [2].

Ludność na terenach okupowanych^a

	W tys.	W odsetkach
Polska	35339	100,0
tereny okupowane przez:		
Niemcy	22140	62,7
w tym:		
Generalna Gubernia	11542	32,6
ziemie wcielone do Rzeszy	10568	30,0
ZSRR	13199	37,3

^a Ludność na podstawie szacunków dla 1939 r. według stanu w dniu 31 VIII; tereny okupowane według podziału obowiązującego w dniu 1 I 1941 r.

Źródło: [2], [11].

Zmiany w stanie ludności

	1939 ^a		1946 ^b	
	w mln	w odsetkach	w mln	w odsetkach
Ludność ogółem	32,1^c	100,0	23,6	100,0
na ziemiach:				
Dawnych	23,6 ^d	73,5	18,8	79,7
Zachodnich i północnych	8,5 ^e	26,5	4,8	20,3

^a W granicach powojennych na porównywalnym w stosunku do 1945 r. obszarze. ^b Na podstawie Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności z dnia 14 II; bez ludności spisanej przez władze wojskowe (skoszarowane wojsko). ^c, ^e Dane w oparciu o wyniki spisu: ^c – polskiego z dnia 9 XII 1931 r., ^e – niemieckiego z dnia 17 V 1939 r. ^d Dane szacunkowe.

Źródło: [8].

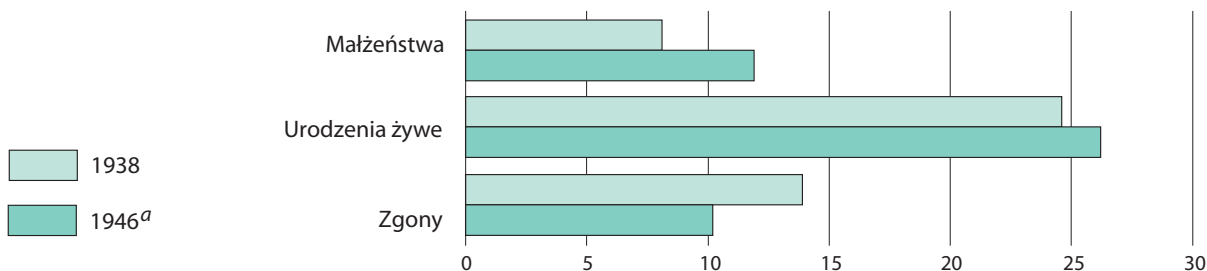
Ruch naturalny ludności

	1938	1946 ^a
	w tys.	
Małżeństwa	279	282
Urodzenia żywe	850	623
Zgony	480	242
Przyrost naturalny	370	381

^a Dane szacunkowe.

Źródło: [2], [6], [7], [11].

Ruch naturalny na 1000 ludności

^a Dane szacunkowe.

Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych: w 1938 r. – 140, w 1946 r. – 120.

Źródło: [2], [6], [7], [11]

Repatriacja i reemigracja

	1944– –1949	W tym			
		1944	1945	1946	1947
		w tys.			
Repatriacja i reemigracja do Polski	3811,5 ^a	117,2	1379,7	1181,1	228,7
w tym z ZSRR	1529,5	117,2	723,5	644,4	10,8
Repatriacja z Polski	2793,3	341,7		1809,1	538,3
do ZSRR	518,2	341,7		176,5	.
do Niemiec	2275,1	.		1632,6	538,3

^a Łącznie z ok. 823 tys. osób, dla których brak danych o roku przybycia do kraju.

Źródło: [7].

Obywatele polscy deportowani na roboty do Rzeszy w czasie wojny^a

	W tys.
Ogółem	2857,5
Obywatele polscy deportowani na roboty w charakterze robotników cywilnych	2826,5 ^b
Zatrudnieni w Rzeszy polscy jeńcy wojenni	31,0

^a Dane szacunkowe. ^b Dotyczy ludności z obszarów II Rzeczypospolitej.

Źródło: [2], [11].

Obywatele polscy represjonowani przez władze ZSRR w czasie wojny^a

	W tys.
Ogółem	568,4
w tym:	
Aresztowani, internowani i jeńcy wojenni w latach 1939–1941	155,4
Deportowani w latach 1940–1941	320,0
Aresztowani, internowani i deportowani w latach 1944–1945 ^b	90,0

^a Dane szacunkowe. ^b Na terenach Polski kontrolowanych przez radzieckie siły bezpieczeństwa.

Źródło: [11].

Straty ludności Polski^a w czasie wojny

	W tys.
Uśmierceni	6028
wskutek bezpośrednich działań wojennych	644
straty wojska	123
straty ludności cywilnej	521
wskutek terroru okupanta	5384
zamordowani w obozach zniszczeń, pacyfikacjach, egzekucjach i likwidacji gett	3577
zmarli w więzieniach, obozach i innych miejscach odosobnienia wskutek epidemii, wycieńczenia, złego obchodzenia się itp.	1286
zmarli poza obozami z wycieńczenia, w następstwie doznanych ran, okaleczeń, bicia, nadmiernej pracy itp.	521
Inwalidzi wojenni	590
kalectwo fizyczne	530
kalectwo psychiczne	60

^a Dotyczy ludności narodowości polskiej i żydowskiej, której stan w dniu 1 IX 1939 r. w ówczesnych granicach państwowych szacowano na 27007 tys.

Źródło: [7], [11].

Szacunek liczby ofiar w głównych niemieckich obozach zagłady na ziemiach polskich w czasie wojny^a

	Ogółem	W tym polscy Żydzi
	w tys.	
Ogółem	2830	1860
Auschwitz-Birkenau	1100 ^b	300
Treblinka	850	800
Bełżec	500	490
Sobibór	150	60
Chełmno n. Nerem (Kulmhof)	150	150
Majdanek	80 ^c	60

^a Wśród ofiar najwięcej było Żydów z całej Europy; w literaturze spotkać można odmienne szacunki ofiar. ^b Z tego według narodowości: Żydzi – 960 tys., Polacy – 70–75 tys., Cyganie – 21 tys., jeńcy radzieccy – 15 tys., inne narodowości 10–15 tys. ^c W źródłach podaje się też liczbę ofiar od 235 tys. do 250 tys. osób.

Źródło: [11].

Stan osobowy wojska

Polskie Siły Zbrojne – stan w dniu 1 VI 1939 r. (etat pokojowy)

Wojsko Polskie – stan w dniu 1 VIII 1945 r. (stan faktyczny)^a

	W tys.		W tys.
Ogółem	439,7	Ogółem	351,7^b
Żołnierze służby czynnej	350,1	w tym:	
w tym:		Oficerowie	39,6
oficerowie zawodowi	17,6	Podoficerowie	81,9
podoficerowie	43,3	Szeregowcy	214,8
szeregowi służby czynnej	283,6		
Żołnierze rezerwy	89,6		

^a Bez wojska podległego Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego (ogółem – 30, 3 tys., w tym: oficerowie – 2,3 tys., podoficerowie – 3,9 tys. i szeregowcy – 22,9 tys.). ^b Stan etatowy Wojska Polskiego – 443,3 tys.

Źródło: [2], [11].

Udział regularnych polskich jednostek wojskowych w bitwach i operacjach w czasie wojny

	Jednostki	Żołnierze ^a w tys.
Bitwa o Narwik w 1940 r.	Brygada Podhalańska	5
Bitwy w Belgii i Francji w 1940 r.	1. i 2. Dywizja Piechoty Brygada Pancerno-Motorowa	42
Działania w Libii w latach 1941 i 1942	Brygada Karpacka	5
Bitwa pod Lenino w 1943 r.	1. Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki	12
Bitwy we Włoszech w latach 1944 i 1945	2. Korpus Polskich Sił Zbrojnych	56
Operacje w północno-zachodniej Europie w 1944 r. i północnych Niemczech w 1945 r.	1. Dywizja Pancerna 1. Brygada Spadochronowa	25
Walki nad Środkową Wisłą w 1944 r.	1. Armia Wojska Polskiego	75
Ofensywa zimowa w 1945 r.		100
Operacja berlińska w 1945 r.		90
Operacja berlińska i praska w 1945 r.	2. Armia Wojska Polskiego 1. Korpus Pancerny	90

^a Dane szacunkowe.

Źródło: [2], [11].

Szacuje się, że łączne straty wśród żołnierzy polskich (zabici, ranni i zaginieni) na froncie zachodnim wyniosły 43,4 tys. osób, na froncie wschodnim – 48,4 tys. osób.

Źródło: [2], [11].

Armia Krajowa w 1944 r.^a

Stan w dniu 1 III

	W tys.
Oficerowie, podchorążowie i podoficerowie	106,1^b
Oficerowie	10,7
w tym sztabowi	3,6
Podchorążowie	7,5 ^b
Podoficerowie	87,9 ^b

^a Bez 27. Dywizji Piechoty Armii Krajowej. ^b Bez podchorążych i podoficerów z okręgu Wołyń.

Źródło: [2], [11].

W styczniu 1944 r. w ramach planu „Burza” zmobilizowano 27. Dywizję Piechoty Armii Krajowej, operującą na Wołyniu Zachodnim, w skład której wchodziło ok. 6 tys. osób.

Źródło: [11].

Armia Krajowa (AK) to konspiracyjna organizacja wojskowa, podlegająca Naczelnemu Wodzowi i rządowi RP na uchodźstwie. Działania zbrojne prowadziły także działające w konspiracji organizacje wojskowe, m. in:

- Armia Ludowa (AL) – formacja zbrojna Polskiej Partii Robotniczej (PPR); w lipcu 1944 r. liczyła ok. 30 tys. osób,
- Bataliony Chłopskie (BCh) – organizacja powołana z inicjatywy Stronnictwa Ludowego „Roch”; w marcu 1944 r. liczyła ok. 170 tys. żołnierzy.

Źródło: [1].

Polskie siły zbrojne w powstaniu warszawskim w 1944 r.^a

	Żołnierze w tys.
Stan ewidencyjny w końcu lipca – AK na terenie okręgu warszawskiego	49,8
Stan bojowy w dniu 1 VIII – AK i inne organizacje wojskowe	ok. 25
1. Armia Wojska Polskiego biorąca udział w walkach o przyczółek na lewym brzegu Wisły	2,6

^a Dane szacunkowe; powstanie warszawskie trwało od 1 VIII, 63 dni, akt kapitulacji został podpisany w Ożarowie w nocy z 2 na 3 X.

Źródło: [2], [11].

Szacuje się, że w czasie powstania warszawskiego straty wyniosły:

1) wśród żołnierzy (zabici, ciężko ranni, zaginieni):

- powstańców – 22,2 tys. osób,
- 1. Armii Wojska Polskiego – 2,0 tys. osób;

2) wśród ludności cywilnej (polegli i zmarli) – według różnych szacunków – od 150 do 180 tys. osób.

Źródło: [2], [5], [11].

Wojska lądowe Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i Wojska Polskiego na Wschodzie w 1945 r.^a

Stan w maju

	Żołnierze w tys.
Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie	
Ogółem	162,5
Na froncie zachodnim – 1. Dywizja Pancerna	16,0
Stacjonujące w Wielkiej Brytanii	54,2
Na froncie włoskim	55,8
Stacjonujące w południowych Włoszech i na Bliskim Wschodzie	36,5
Wojsko Polskie na Wschodzie	
Ogółem	104,8
1. Armia Wojska Polskiego	51,6
2. Armia Wojska Polskiego	53,2

^a Niektóre dane szacunkowe.

Źródło: [2], [11].

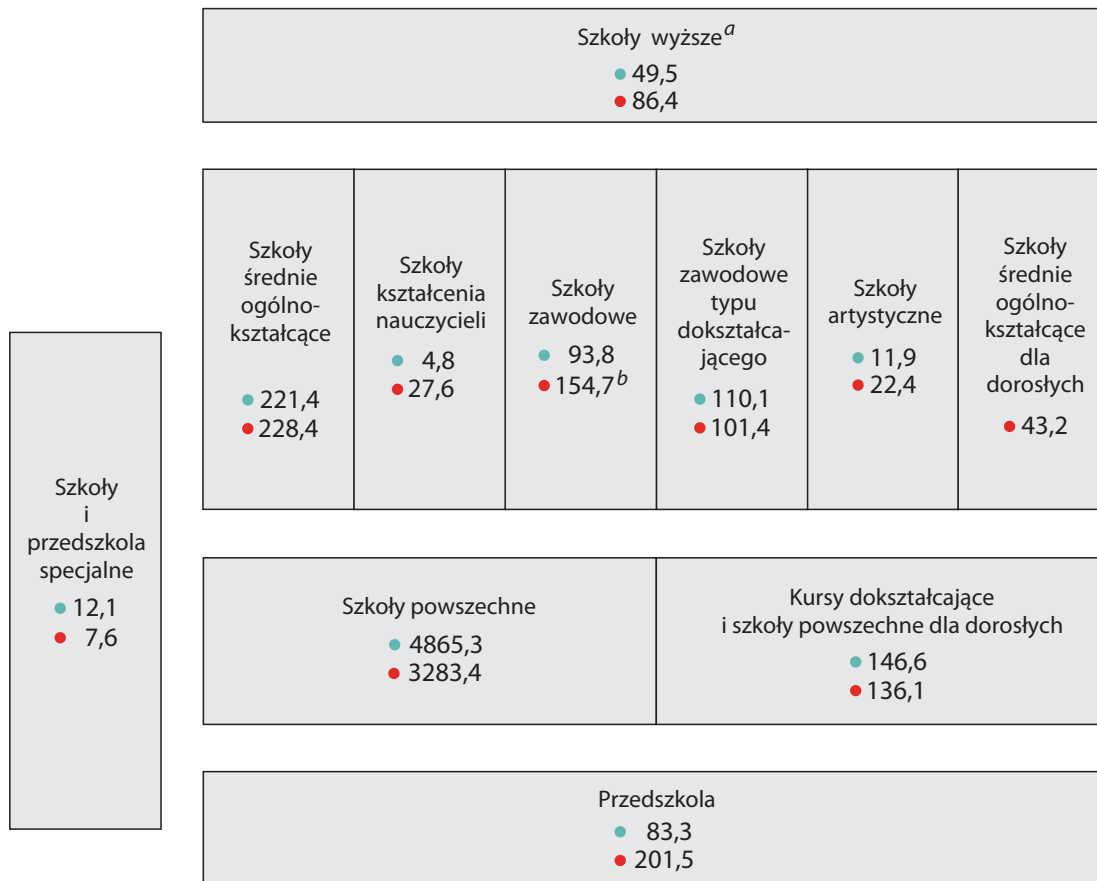
W skład Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie wchodziły ponadto: polskie siły powietrzne, marynarka wojenna, pomocnicza wojskowa służba kobiet oraz jednostki polskie w armii francuskiej. Łącznie Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie liczyły ok. 194,5 tys. osób.

W skład Wojska Polskiego na Wschodzie wchodziły ponadto: Korpus Lotniczy, Samodzielna Dywizja Lotnictwa oraz 1. Samodzielny Morski Batalion Zapasowy (pełnił służbę w Gdańsku i Gdyni). Łącznie w dniu 1 V 1945 r. liczba żołnierzy Wojska Polskiego wynosiła ok. 378,9 tys.

Źródło: [2], [11].

Uczniowie i studenci

● 1937/38 – w tys. ● 1946/47 – w tys.

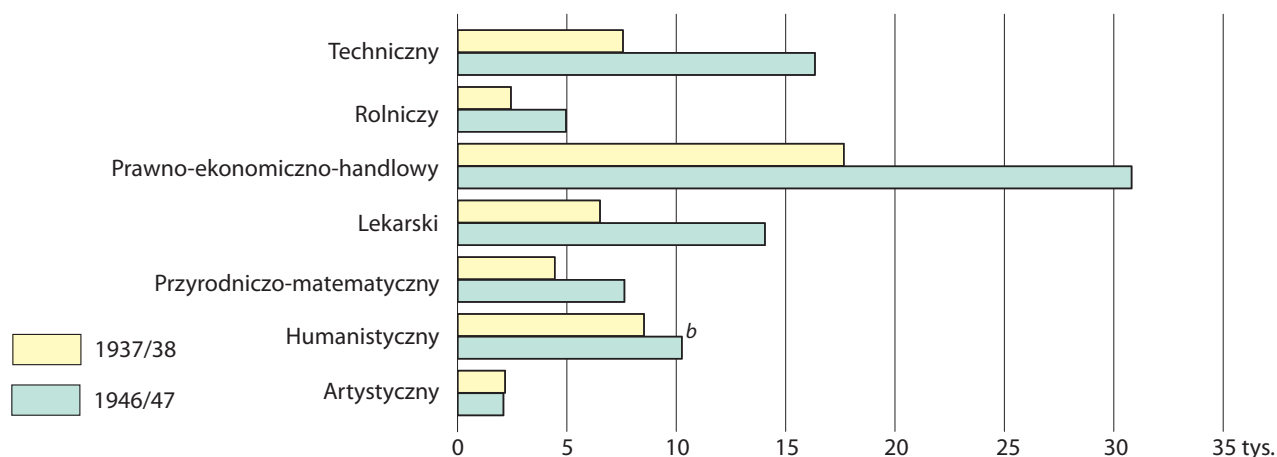

^a Akademiczne oraz zawodowe i artystyczne. ^b Łącznie z rocznymi kursami.

Ponadto w roku szkolnym 1946/47 było 7,1 tys. osób na uniwersytetach powszechnych dla dorosłych (łącznie z uniwersytetami ludowymi, niedzielnymi i szkołami pracy społecznej).

Źródło: [10].

Studenci szkół wyższych^a według kierunków studiów

^a Akademyk i zawodowych i artystycznych. ^b Łącznie z pedagogicznym (333 studentów).

Źródło: [10].

Trzy najbardziej popularne wśród studentów kierunki studiów^a

Studenci ogółem	Kierunek	Kierunek					
		pierwszy		drugi		trzeci	
		nazwa	w % ogółem	nazwa	w % ogółem	nazwa	w % ogółem
1937/38	100,0	} prawno- -ekonomiczno- -handlowy	35,7	humanistyczny	17,3	techniczny	15,3
1946/47	100,0		35,7	techniczny	19,0	lekarski	16,3

^a Dotyczy szkół wyższych akademickich oraz zawodowych i artystycznych.

Źródło: [10].

W roku szkolnym 1937/38 na 10 tys. ludności przypadało 14,4 studenta, a w roku szkolnym 1946/47 – 36,5.

Źródło: [7].

Szkolnictwo jawne w Generalnej Guberni w czasie wojny^a

	Szkoły powszechne			Szkoły zawodowe ^b w roku szkolnym 1942/43
	1939/40	1942/43	1943/44	
Szkoły w tys.	.	8,4	8,3	1,3
Uczniowie w tys.	1226,7	1475,0	1392,0	218,7

^a Dane przybliżone; nie było jawnych polskich szkół średnich ogólnokształcących. ^b Dotyczy szkół rolniczych i zawodów pokrewnych oraz przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych.

Źródło: [2], [11].

Na ziemiach wcielonych do Rzeszy, w tzw. Kraju Warty, w czasie II wojny światowej szkolnictwo jawne dla dzieci polskich w wieku 9–14 lat obejmowało szkoły powszechne, w których – według stanu we wrześniu – uczyło się 93,6 tys. uczniów w 1940 r. (bez rejencji łódzkiej) i 79,3 tys. w 1944 r. (dane przybliżone).

Źródło: [2], [11].

Szkolnictwo tajne w czasie wojny^a

	W zakresie szkoły powszechnej				W zakresie szkoły średniej ogólnokształcącej			
	nauczyciele		uczniowie w tys.		nauczyciele		uczniowie w tys.	
	1940/41	1943/44	1940/41	1943/44	1940/41	1943/44	1940/41	1943/44
Generalna Gubernia	3850	5560 ^b	62,1	90,4 ^b	3960	7880	31,5	65,4
Ziemie wcielone do Rzeszy	1212	1552	15,2	20,7	162	240	1,2	2,1
Ziemie wschodnie ^c	987 ^d	1084	17,5 ^d	20,8	346 ^d	444	4,4 ^d	5,5

^a Dane przybliżone. ^b Bez danych dla lwowskiego okręgu szkolnego. ^c W zakresie szkoły średniej ogólnokształcącej bez wołyńskiego i poleskiego okręgu szkolnego. ^d Rok szkolny 1941/42.

Źródło: [2], [11].

W szkolnictwie tajnym zajęcia odbywały się najczęściej w mieszkaniach prywatnych na tzw. kompletach. Program nauczania oparty był na programie przedwojennym. W zakresie szkolnictwa powszechnego zajęcia dotyczyły najczęściej przedmiotów, których nie było w nauczaniu jawnym (język polski, historia), w zakresie szkolnictwa średniego ogólnokształcącego realizowano pełny program w oparciu o podręczniki przedwojenne.

Źródło: [2], [11].

W 1938 r. w Polsce ukazały się drukiem 6022 tytuły **książek i broszur** w nakładzie 36,2 mln egz., zaś w 1946 r. – 3254 tytuły w nakładzie 38,9 mln egz.; na 1000 ludności przypadało w tych latach odpowiednio: 1043 i 1638 egz.

Źródło: [2], [7], [11].

Biblioteki^a

	Samorządowe		Społeczne	
	biblioteki	tomy w tys.	biblioteki	tomy w tys.
1937/38	6416	1700,1	13517	4817,1
1945/46 ^b	426	1065,9	1251	765,2

^a W latach: 1937/38 – oświatowe, 1945/46 – publiczne. ^b Dane częściowo niekompletne.

Źródło: [2], [6], [7], [8], [11].

Według stanu w dniu 1 IV 1939 r. istniało w Polsce 175 **muzeów publicznych**, zaś według stanu w dniu 1 I 1946 r. – 105 (w tym cztery delegatury Muzeum Narodowego w Warszawie liczone jako oddzielne muzea).

Źródło: [6], [9].

Kina i produkcja filmów

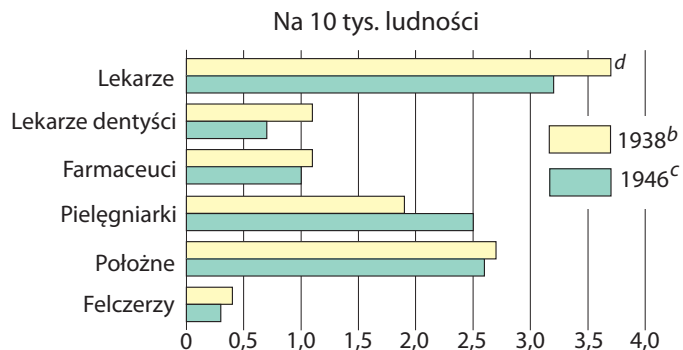
	1938	1946
Kina (stan w dniu 31 XII)	807	567
Miejsca (stan w dniu 31 XII) w tys.	288,4	218,4
Widzowie w mln	57,2 ^a	68,0
Filmy wyprodukowane (tytuły)	186	76
w tym długometrażowe	23	1

^a W miastach liczących 20 tys. i więcej ludności.

Źródło: [2], [6], [7], [9], [11].

Zarejestrowany personel służby zdrowia^a

	W tys.	
	1938 ^b	1946 ^c
Lekarze	12,9 ^d	7,7
Lekarze dentyści	3,7	1,6
Farmaceuci	3,8	2,4
Pielęgniarki	6,7	6,1
Położne	9,4	6,3
Felczerzy	1,4	0,6

^a Dotyczy cywilnej służby zdrowia. ^b, ^c Stan w dniu: ^b – 1 I, ^c – 31 XII. ^d Bez lekarzy niezajmujących się praktyką lekarską i nienależących do izb lekarskich.

Źródło: [2], [6], [7].

Szpitala i łóżka w szpitalach^a

	1938 ^b	1946 ^c
Szpitala	677	613
Łóżka w tys.	75,0	80,6 ^d

Łóżka na 10 tys. ludności

^a Dotyczy cywilnej służby zdrowia. ^b, ^c Stan w dniu: ^b – 1 I, ^c – 31 XII; dotyczy szpitali ogólnych. ^d Bez miejsc na oddziałach dziennego pobytu oraz bez łóżek dla noworodków i na oddziałach psychiatrycznych.

Źródło: [2], [6], [7].

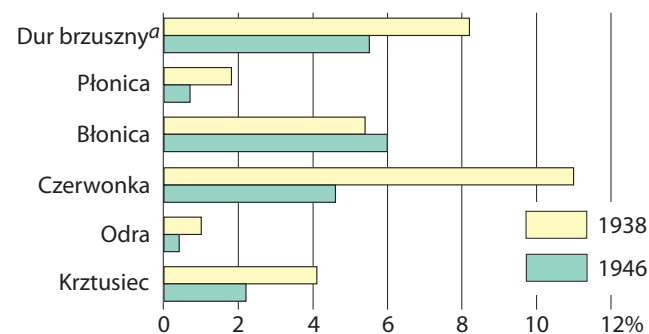
Zachorowania i zgony na niektóre choroby zakaźne

	1938		1946	
	zachorowania	zgony	zachorowania	zgony
Dur brzuszny ^a	14536	1193	33453	1853
Płonica	19480	346	12522	92
Błonica	18034	970	22508	1341
Czerwonka	6407	703	4308	196
Odra	33170	318	15761	69
Krzusiec	10070	411	5200	114

^a Łącznie z durami rzekomymi.

Źródło: [6], [7], [8].

Zgony w % zachorowań na niektóre choroby zakaźne

^a Łącznie z durami rzekomymi.

Źródło: [6], [7], [8].

Obowiązujące jednostki pieniężne

1939	Złoty – wprowadzony do obiegu w kwietniu 1924 r. (w miejsce marki polskiej); parytet złotego określono na 0,29 g złota (1 kg czystego złota=3444 zł), w październiku 1927 r. obniżono go do 0,17 g złota (1 kg czystego złota=5924 zł). Instytucją emisyjną był Bank Polski S.A. założony w kwietniu 1924 r.
W czasie wojny	Marka niemiecka – wprowadzona do obiegu w okresie wrzesień–listopad 1939 r. na ziemiach wcielonych do Rzeszy w miejsce złotego zasadniczo w relacji 2 zł =1 marka; wymianę ograniczono do określonych kwot.
	Złoty krakowski – wprowadzony do obiegu w okresie kwiecień–maj 1940 r. na obszarze Generalnej Guberni w miejsce złotego w relacji 1:1. Instytucją emisyjną był Bank Emisyjny w Polsce założony w grudniu 1939 r.
	Rubel rosyjski – wprowadzony do obiegu w grudniu 1939 r. na ziemiach wcielonych do ZSRR w miejsce złotego w relacji 1 rubel =1 zł; wymianę ograniczono do określonych kwot.
1945	Złoty – wprowadzony do obiegu w pierwszej połowie 1945 r. w miejsce jednostek pieniężnych z okresu II wojny światowej w relacji 1 złoty „krakowski”=1 zł, 2 marki niemieckie=1 zł, 1 rubel=1 zł; wymianę ograniczono do określonych kwot. Instytucją emisyjną był Narodowy Bank Polski założony w styczniu 1945 r.

Źródło: [3], [11].

Kursy walut

	1938 ^a	1946 – kurs ^b	
		oficjalny	kupna ^c
		w złotych	
1 dolar amerykański	5,30	5,30	100,00
1 funt szterling	25,93	21,36	377,00
1 frank szwajcarski	1,21	1,24	21,75

^a Przeciętne roczne, z notowania na giełdzie warszawskiej; oparte na relacjach parytetowych. ^b W NBP, stan w lipcu. ^c Z tzw. wyrównaniem; przy sprzedaży kwoty wyrównania były nieco wyższe.

Źródło: [3], [6], [11].

W latach 1945 i 1946 istniały dwa systemy cen: ceny administracyjnie ustalone (sztywne) na towary reglamentowane i ceny wolnorynkowe. Ceny wolnorynkowe były wyższe od cen sztywnych.

Źródło: [3].

**Ceny wolnorynkowe niektórych artykułów przemysłowych
wyrażone w kilogramach żyta i wieprza oraz litrach mleka**

	1939 ^a	1946
	w marcu	
W kilogramach żyta		
Buty z cholewami ^b – za 1 parę	382	511
Cukier – za 10 kg	76	119
Sól – za 10 kg	24	10
Mydło – za 10 kg	107	130
Węgiel – za 100 kg	37	14
Nafta – za 10 l	29	44
W kilogramach wieprza żywej wagi		
Buty z cholewami ^b – za 1 parę	57,0	50,8
Cukier – za 10 kg	11,4	11,8
Sól – za 10 kg	3,6	1,0
Mydło – za 10 kg	15,9	12,9
Węgiel – za 100 kg	5,5	1,4
Nafta – za 10 l	4,3	4,3
W litrach mleka		
Buty z cholewami ^b – za 1 parę	314	474
Cukier – za 10 kg	63	110
Sól – za 10 kg	20	9
Mydło – za 10 kg	88	121
Węgiel – za 100 kg	30	13
Nafta – za 10 l	24	41

^a Według notowań w Warszawie. ^b Dane częściowo szacunkowe; w przypadku 1939 r. kamasze przeliczono na buty z cholewami.

Źródło: [8]

Redystrybucja towarów reglamentowanych odbywała się za pomocą indywidualnych kart zaopatrzenia (system kartkowy).

**Zapotrzebowanie na indywidualne karty
zaopatrzenia w wybranych miesiącach**

	Czerwiec	Grudzień
	w tys.	
1945	8020,3	10303,2
1946	8921,4	9630,1

Źródło: [8].

Wydawano również dodatkowe karty zaopatrzenia dla: dzieci do lat 12, kobiet w ciąży i karmiących oraz osób pracujących przy odbudowie, pracach ciężkich i szkodliwych dla zdrowia.

Źródło: [8].

Zakupy dokonane przez Fundusz Apropowizacyjny

	1946	1947
Zboża w tys. t	95,9	621,2
Mięso i tłuszcze w tys. t	25,9	60,0
Ryby w tys. t	0,4	1,2
Mleko w tys. l	13185	26513
Jaja w tys. szt.	5625	—
Ziemniaki w tys. t	220,0	249,5

Źródło: [9].

Fundusz Apropowizacyjny powstał w końcu 1945 r.; prowadził zakup ziemiopłodów, mięsa i mleka na wolnym rynku dla potrzeb apropowizacji reglamentowanej, a od maja 1947 r. dokonywał zakupów zbóż również na zaopatrzenie ludności miejskiej i przemysłu spożywczego, stosując metodę wiązania zakupu zbóż ze sprzedażą artykułów przemysłowych.

Źródło: [9].

Spożycie niektórych artykułów na 1 mieszkańca

	1938	1946
	w kg	
Ziarno 4 zbóż ^a w przeliczeniu na przetwory	137	148
Mięso, podroby i tłuszcze zwierzęce	22,4	18,3 ^b
Cukier	12,2	12,8
Wyroby tytoniowe	0,6	1,0

^a Dane dotyczą lat gospodarczych. ^b Łącznie z mięsem i podrobami przeznaczonymi na przetwory.

Źródło: [2], [6], [7], [11].

Tygodniowe normy przydziału wybranych artykułów żywnościowych dla ludności Generalnej Guberni w czasie wojny

	VI 1941		X 1942		I 1943 ^a	
	Niemcy	Polacy ^a	Niemcy	Polacy ^a	Niemcy	nie-Niemcy
	w gramach					
Chleb	2100	1050	2100	1100	2250	1050
Mąka	250	100	250	100	250	—
Mięso i przetwory mięsne	750	100	600	do 105	600	do 100
Cukier	300	100	300	50	250	50
Kawa zbożowa	100	40	100	40	62,5	37,5
Marmolada	200	100	200	60	250	60

^a Dane dotyczą osób dorosłych.

Źródło: [2], [11].

Tygodniowe normy przydziału wybranych artykułów żywnościowych dla ludności Kraju Warty w czasie wojny

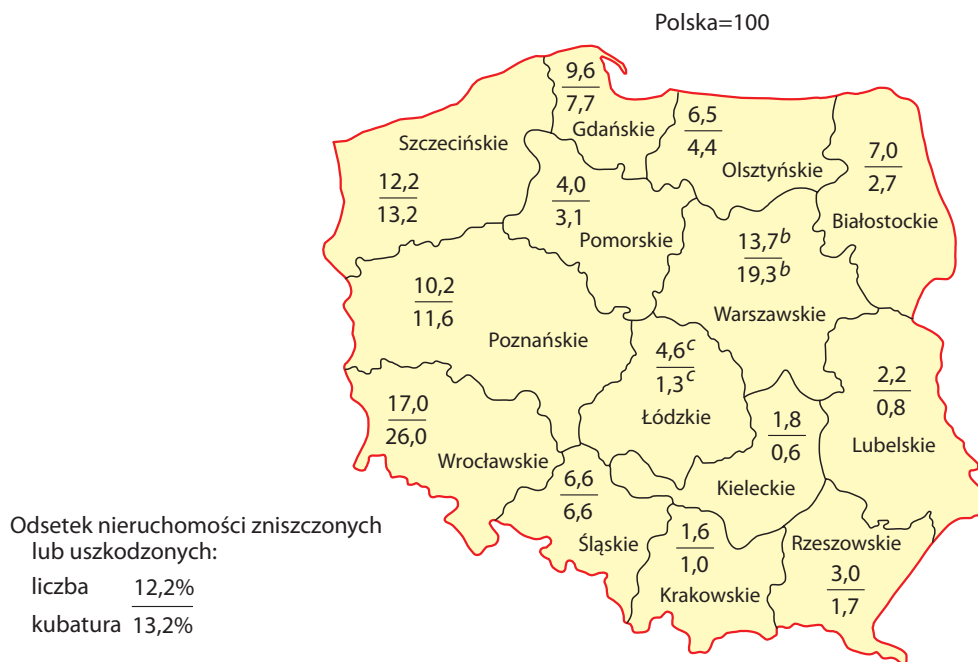
	1941		1942		1943	
	Niemcy	Polacy	Niemcy	Polacy	Niemcy	Polacy
	w gramach					
Chleb	2250	2250	2000	1900	2600	2250
Mięso	400	250	300	200	250	200
Cukier	250	225	250	225	225	225
Kawa zbożowa	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5	37,5
Marmolada	175	—	175	—	175	—

Źródło: [2], [11].

Zniszczenia wojenne nieruchomości miejskich w 1945 r.^a

Stan w dniu 1 V

Na podstawie rejestracji strat wojennych przeprowadzonych przez wojewódzkie wydziały odbudowy ustalono, że zniszczeniu lub uszkodzeniu uległo 295,4 tys. nieruchomości miejskich (147,6 tys., tj. 50% na ziemiach dawnych i 147,8 tys., tj. 50% na ziemiach zachodnich i północnych), o kubaturze odpowiednio: 526,9 mln m³ (221,8 mln m³, 42,1% i 305,1 mln m³, 57,9%).

^a Uwzględniono budynki uszkodzone powyżej 10%, z wyłączeniem komunikacyjnych i wojskowych oraz większości przemysłowych; województwa według podziału administracyjnego z lipca 1945 r. ^b, ^c W tym odpowiednio: ^b – m.st. Warszawa – 6,9% i 17,5%, ^c – Łódź – 1,9% i 0,7%.

Źródło: [12].

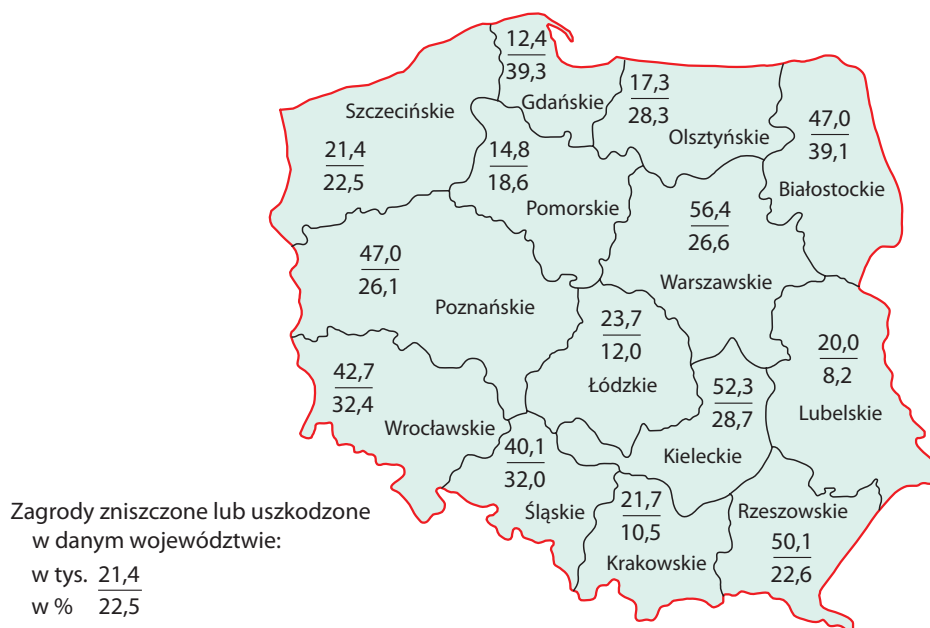
Według Powszechnego Sumarycznego Spisu Ludności z dnia 14 II 1946 r. ludność spisywana w miastach przebywała w 4440,5 tys. izb w mieszkaniach, tj. na 1 izbę przypadało 1,7 osoby.

Źródło: [8].

Zniszczenia wojenne zagród wiejskich w 1945 r.^a

Stan w dniu 1 V

Na podstawie rejestracji strat wojennych przeprowadzonych przez wojewódzkie wydziały odbudowy ustalono, że zniszczeniu lub uszkodzeniu uległo 466,9 tys. (22,0%) zagród wiejskich, na ziemiach dawnych – 343,1 tys. (20,6%) zagród, na ziemiach zachodnich i północnych – 123,8 tys. (27,5%).

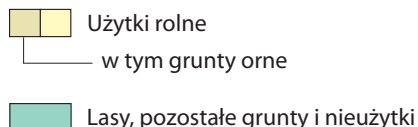

^a Uwzględniono zagrody o zniszczeniu powyżej 15%; województwa według podziału administracyjnego z lipca 1945 r.

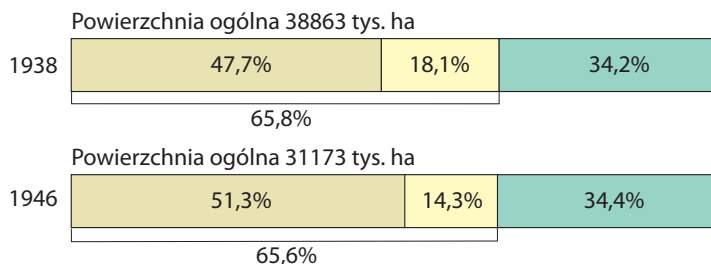
Źródło: [8], [12]

Użytkowanie gruntów

Stan w czerwcu

Źródło: [7].

Reforma rolna

1945–1949

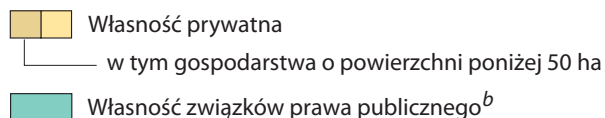
Gospodarstwa nadzielone w tys.	1068,4
nowo utworzone	814,0
powiększone	254,4
Rozdzielona powierzchnia w tys. ha	6070,1
między gospodarstwa:	
nowo utworzone	5576,0
powiększone	494,1
Przeciętna powierzchnia rozdzielona na 1 gospodarstwo nadzielone w ha	5,7
nowo utworzone	6,9
powiększone	1,9

Źródło: [3], [4], [6], [7].

W latach 1919–1938 nadzielono 734,1 tys. gospodarstw (nowo utworzonych i powiększonych) i rozdzielono 2654,8 tys. ha powierzchni między gospodarstwa; przeciętna powierzchnia rozdzielona na 1 gospodarstwo nadzielone – 3,6 ha.

Źródło: [3], [4], [6], [7].

Użytkowanie gruntów według form własności w 1938 r.^a

^a Dane z rejestracji 1931 r. z uwzględnieniem parcelacji z lat 1932–1938. ^b Grunty we władaniu związków publicznych (państwa, w tym lasy państwowe, samorządów, kościoła oraz chłopskie wspólnoty gruntowe).

Źródło: [3], [11].

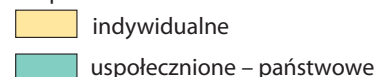
Powierzchnia 37875 tys. ha

Użytki rolne według grup użytkowników w 1946 r.

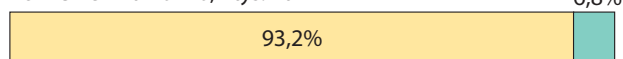
Stan w czerwcu

Gospodarstwa:

Źródło: [3], [11].

Powierzchnia 20440,2 tys. ha

Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych

1938 r.		1939 r.	
O powierzchni ogólnej poniżej 50 ha		O powierzchni ogólnej 50 ha i więcej ^a	
Ogółem w tys.	4511,6	Ogółem w tys.	17,6
w % ogółem gospodarstwa o powierzchni ogólnej:		w % ogółem gospodarstwa o powierzchni ogólnej:	
0– 2 ha	30,7	50– 100 ha	34,5
2– 5	33,8	100– 500	48,5
5–10	23,9	500–1000	9,8
10–20	9,5	1000 ha i więcej	7,2
20–50 ha	2,1		

	1947 r. ^b		
	Ogółem	Ziemie dawne	Ziemie zachodnie i północne
Ogółem w tys.	3143,1^c	2686,5	456,6
w % ogółem gospodarstwa o powierzchni ogólnej:			
0 – 2 ha	26,4	28,3	15,7
2 – 5	31,6	33,9	18,0
5 – 10	26,6	26,1	29,7
10 – 20	12,6	9,4	31,2
20 – 50	2,2	1,9	3,8
50 ha i więcej ^d	0,6	0,4	1,6

^a Gospodarstwa, które uległy parcelacji w wyniku reformy rolnej po II wojnie światowej. ^b Dane szacunkowe; do gospodarstw zaliczono gospodarstwa rolne, leśne, ogrodowe, sadownicze i inne, wśród których większość stanowią gospodarstwa o małej powierzchni. ^c Rzeczywista liczba gospodarstw jest nieco niższa od podanej w tablicy m.in. z uwagi na możliwość podwójnego ujęcia gospodarstwa, którego grunty leżały w dwu różnych gromadach. ^d W grupie tej dominowały gospodarstwa państwowe.

Źródło: [3], [9], [11].

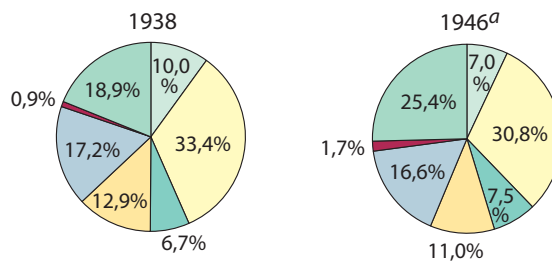
Powierzchnia zasiewów

Stan w czerwcu

1938	1946 ^a	
w tys. ha		
17629	10002	Ogółem
1754	700	Pszenica
5895	3083	Żyto
1178	748	Jęczmień
2277	1100	Owies
3030	1665	Ziemniaki
150	170	Buraki cukrowe
3345	2536	Pozostałe uprawy

^a Dane szacunkowe.

Źródło: [3], [6], [7], [8].

W 1946 r. (stan w czerwcu) w ogólnej powierzchni gruntów ornych 16479 tys. ha powierzchnia zasiana stanowiła 60,7%, a ugory i odłogi – 39,3%. Powierzchnia gruntów ornych obliczona według struktury użytkowania gruntów w okresie międzywojennym w granicach powojennych.

Źródło: [4].

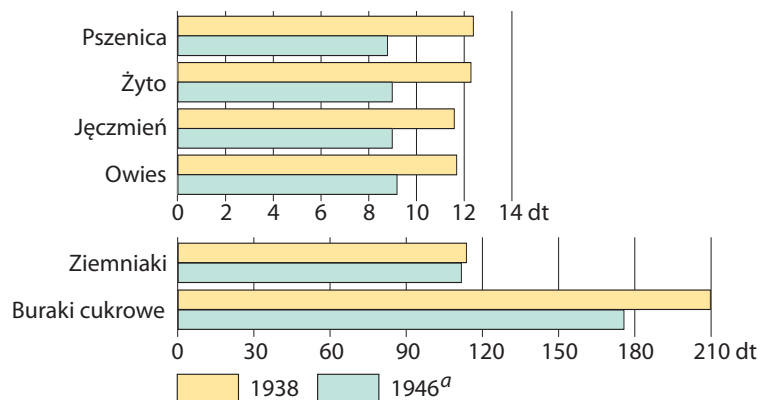
Zbiory głównych ziemiopłodów

	1938	1946 ^a
	w tys. t	
Pszenica	2172	619
Żyto	7253	2763
Jęczmień	1371	674
Owies	2657	1017
Ziemniaki	34558	18710
Buraki cukrowe	3162	2983

^a Dane szacunkowe.

Źródło: [3], [6], [8], [11].

Plony głównych ziemiopłodów z 1 ha

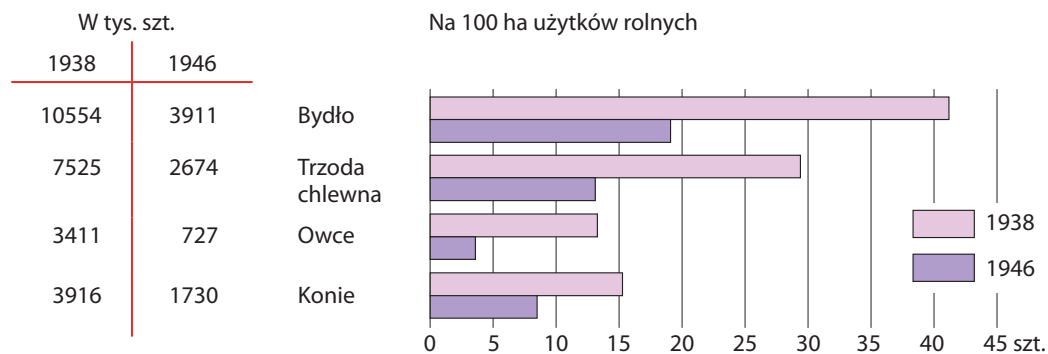
^a Dane szacunkowe.

Źródło: [3], [6], [8], [11].

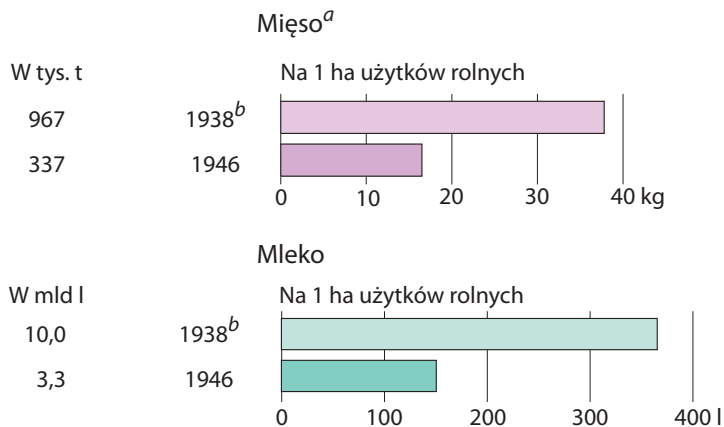
Zwierzęta gospodarskie

Stan w dniu 30 VI

Źródło: [3], [6], [7], [11].

Produkcja mięsa i mleka

^a Łącznie z tłuszczami i podrobami; w wadze poubojowej cieplej. ^b Obliczono szacunkowo w latach powojennych.

Źródło: [3], [7], [11].

Według czerwcowych spisów rolniczych zelektryfikowanych indywidualnych gospodarstw rolnych w 1938 r. było 1,8%, w 1945 r. – 2,2%.

Źródło: [3], [7], [11].

Zakłady i zatrudnienie według gałęzi przemysłu^a

	1937	1946	1937		1946	
	liczba zakładów		zatrudnieni pracownicy najemni w tys.			
			fizyczni ^b	umysłowi ^c	fizyczni ^b	umysłowi ^c
Ogółem	25197	22649^d	825,3	70,9^{ef}	1126,1	130,3
Górnictwo	116	146	88,3	6,6 ^e	201,5	15,1
Przemysł						
mineralny	2053	1177	81,0	3,3	80,6	5,9
hutniczy	37	49	37,4	3,6	69,6	8,7
metalowy	1639	2268	104,1	11,3	137,1	20,7
elektrotechniczny	314	437	19,3	3,7	19,7	3,9
precyzyjny i optyczny	56	100	13,9	2,2	4,0	0,8
paliw płynnych	869	.	14,1	0,6 ^f	11,3	1,3
chemiczny	878	976	42,4	8,0	65,6	10,4
włókienniczy	2392	899	164,6	9,0	181,4	19,9
papierniczy	380	343	18,7	1,5	23,5	2,7
poligraficzny	591	518	12,8	1,3	15,1	2,3
skórzany	420	238	9,4	0,8	7,5	1,1
drzewny	2581	2573	68,1	4,0	61,9	6,1
instrumentów muzycznych	21	12	0,4	0,05	0,2	0,06
przetwórczo-rolny i spożywczy	9385	9948	85,8	11,2	116,7	19,3
odzieżowy	1456	997	15,2	1,2	43,7	3,6
Przedsiębiorstwa budowlane, łącznie z rzemiosłem budowlanym	1916	1920	48,5	2,4	85,5	8,5
Przemysł różny osobno niewymieniony	93	48	1,4	0,1	1,2	0,1

^a Dotyczy zakładów zatrudniających 5 i więcej pracowników; bez przemysłu chłodniczego, elektrowni i wodociągów. ^b Przeciętne w roku. ^c Stan w dniu 31 XII. ^d Bez przemysłu paliw płynnych. ^{e, f} Bez pracowników umysłowych w kopalniach: ^e – rud i soli, ^f – ropy naftowej i wosku ziemnego.

Źródło: [9].

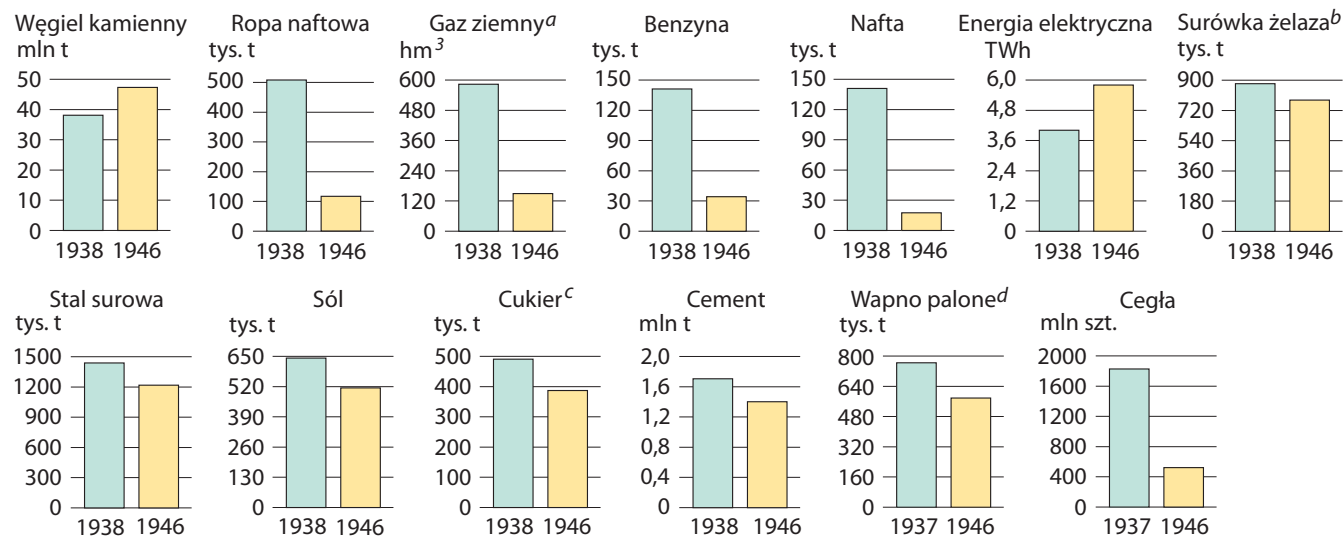
Niektóre zakłady przemysłowe

	1938 (stan w dniu 31 XII)		1946	
	zakłady	zatrudnienie robotników w tys.	zakłady (stan w dniu 31 XII)	przeciętne zatrudnienie robotników ^a w tys.
Kopalnie:				
węгля kamiennego	60	80,7	80	177
węгля brunatnego	7	0,1	7	1,4
ropy naftowej i gazu ziemnego (odwierty) i warzelnie soli	4097	10,7	2449	3,6
i warzelnie soli	11	2,8	8	2,3
Rafinerie nafty	27	3,2	7	1,1
Elektrownie	998 ^b	.	361 ^c	.
Huty żelaza	23	46,6	22	70,4
Cukrownie (w okresie kampanii)	61	.	71	33,3

^a W przypadku hut żelaza i cukrowni – przeciętne zatrudnienie. ^{b, c} Zawodowe i niezawodowe o mocy od: ^b – 0,1 MW, ^c – 0,5 MW.

Źródło: [3], [7], [11].

Produkcja niektórych wyrobów

^a Bez wydobycia w kopalniach węgla kamiennego. ^b W 1946 r. w przeliczeniu na przeróbcą. ^c W okresie kampanii; w przeliczeniu na cukier biały. ^d W bryłach.

Źródło: [3], [7], [11].

Straty wojenne w zakładach przemysłowych w 1945 r.^a

Stan w lipcu

	Zakłady		
	ogółem	zniszczone	
		w liczbach bezwzględnych	w % ogółem
Ogółem	30017	19592	65,3
Górnictwo	476	301	63,2
Przemysł	28653	18726	65,4
Elektrownie, gazownie, wodociągi	888	565	63,6

^a Na podstawie spisu zakładów przemysłowych przeprowadzonego w lipcu; dane dotyczą zakładów zatrudniających 5 i więcej robotników.

Źródło: [3], [7].

Przeciętne zniszczenia w zakładach przemysłowych wyniosły: budynków – 35,1%, urządzeń energetycznych – 52,1%, maszyn i urządzeń (poza energetycznymi) – 45,4%.

Źródło: [3], [7]

Sieć komunikacyjna

Stan w dniu 31 XII

	1938	1946
Linie kolejowe eksploatowane ^a w tys. km	20,4	23,2
w tym normalnotorowe	18,3	20,8
w tym zelektryfikowane	0,1	0,1
Drogi publiczne o twardej nawierzchni ^b w tys. km	63,2 ^c	95,8
Trasy lotnicze PLL „LOT” ^d w tys. km	6,3	5,2
w tym zagraniczne	4,4	3,2
Drogi wodne śródlądowe żeglowne w tys. km	6,3	4,8

^a Przeciętne w roku. ^b W 1938 r. – drogi kołowe, w 1946 r. – drogi zamiejskie, bez dróg zakładowych. ^c Stan w dniu 1 IV; dane szacunkowe. ^d Długość liniowa odcinków niepotwarzających się.

Źródło: [3], [7], [11].

Przewozy pasażerów i ładunków^a

	Przewozy pasażerów		Przewozy ładunków		
	1938	1946	1938	1946	
Transport kolejowy ^b w mln	227,5	261,7	Transport kolejowy w mln t	78,5	73,1
w tym normalnotorowy	225,9	244,9	w tym normalnotorowy	75,1	67,0
Transport samochodowy w mln	40,9 ^c	6,9 ^d	Transport samochodowy w mln t	.	0,4 ^d
Transport lotniczy w tys.	35,4	55,4	Transport lotniczy w tys. t	1,0	0,4
Żegluga śródlądowa w tys.	991	256	Żegluga śródlądowa w tys. t	742 ^e	151
Żegluga morska w tys.	58,2	3,0	Żegluga morska w tys. t	1718	506

^a W 1946 r. dane dotyczą transportu uspołecznionego. ^b Bez osób korzystających z bezpłatnych przejazdów. ^c, ^d Dotyczy transportu: ^c – publicznego, ^d – państwowego. ^e Bez ładunków o wadze poniżej 500 kg, ładunków przewożonych na odległość do 10 km oraz przewozów tranzytowych.

Źródło: [3], [7], [11].

Samochody i motocykle zarejestrowane

Stan w dniu 31 XII

	1938	1946
Samochody osobowe:		
w tysiącach sztuk	29,8	23,0
na 10 tys. ludności w szt.	9	10
Samochody ciężarowe w tys. szt.	8,6	36,9 ^a
Motocykle w tys. szt.	12,1	18,8 ^b

^a, ^b Łącznie z: ^a – ciągnikami siodłowymi, ^b – skuterami.

Źródło: [3], [7], [11].

Łączność

	1939	1946
Placówki pocztowo-telekomunikacyjne ^a w tys.	5,1 ^b	3,9
Przesyłki listowe nadane w mln	1002 ^c	310
Telegramy nadane w mln	3,7 ^c	5,9
Aparaty telefoniczne ^a w tys.	299	170
Abonenci telefoniczni ^a :		
w tysiącach	225	118
na 1000 ludności	6,5	5,0

^a Stan w dniu: w 1939 r. – 31 III, w 1946 r. – 31 XII. ^b Instytucje poczty ze służbą pocztową i telekomunikacyjną. ^c 1938 r.

Źródło: [3], [6], [7], [11].

Zniszczenia wojenne w transporcie w 1945 r.^a

Stan w maju

	W % stanu z 1939 r.		W % stanu z 1939 r.
Linie kolejowe	38	Urządzenia portów morskich (dok.)	
Mosty i wiadukty kolejowe	46	urządzenia przeładunkowe:	
Urządzenia zabezpieczające ruch kolei	72	w Gdyni	100
Budynki kolejowe	37	w Gdańsku	100
Nawierzchnia dróg kołowych	30	magazyny:	
Mosty drogowe:		w Gdyni	100
stalowe	55	w Gdańsku	100
żelbetonowe i betonowe	49	Polska flota handlowa ^b	45
drewniane	39	statki pełnomorskie spółek żeglugowych	38
Urządzenia portów morskich	42	statki żeglugi przybrzeżnej (towarowo- -pasażerskie)	100
falochrony:		tabor portowy i specjalny	100
w Gdyni	87	flota rybołówstwa morskiego	72
w Gdańsku	15	jachty morskie	100
nabrzeża:			
w Gdyni	59		
w Gdańsku	16		

^a Dane szacunkowe; zniszczenia dotyczą obszaru państwa w granicach powojennych. ^b Odsetek zniszczeń, z wyjątkiem jachtów, obliczono w oparciu o pojemność statków mierzoną w BRT, jachtów – w oparciu o liczbę jachtów.

Źródło: [3], [11].

Zniszczenia wojenne w łączności w 1945 r.^a

Stan w dniu 8 V

	W % stanu z 1939 r.
Linie napowietrzne i sieć miejscowa łączności	50
Pojemność central i stacji telefonicznych	80
Urządzenia telegraficzne	90
Urządzenia radiokomunikacyjne	100

^a Dane szacunkowe; zniszczenia dotyczą obszaru państwa w granicach powojennych.

Źródło: [3], [11].

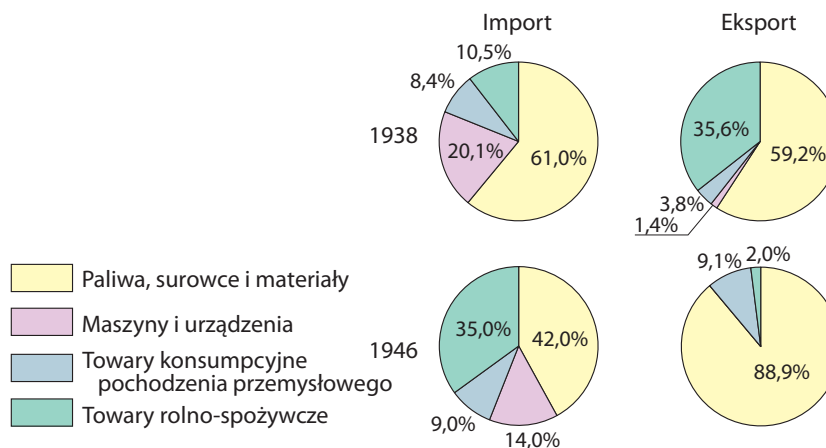
Obroty handlu zagranicznego (ceny bieżące)

	1938 ^a	1946
	w mln USD	
Import	245,2	145,8
Eksport	223,5	127,2
Saldo	- 21,7	- 18,6

^a Przeliczono ze złotych na dolary amerykańskie przy przyjęciu 1 USD = 5,3 zł.

Źródło: [3], [6], [9], [11].

Import i eksport według grup towarowych (ceny bieżące)

Źródło: [3], [7], [11].

Import i eksport według głównych partnerów^a (ceny bieżące)

		Ogółem	Partner					
			pierwszy		drugi		trzeci	
			kraj	w % ogółem	kraj	w % ogółem	kraj	w % ogółem
1938	import	100,0	Niemcy ^b	23,0	Stany Zjednoczone	12,2	Anglia	11,4
	eksport	100,0	Niemcy ^b	24,1	Anglia	18,2	Szwecja	6,0
1946	import	100,0	ZSRR	69,4	Szwecja	15,9	Niemcy	5,3
	eksport	100,0	ZSRR	46,0	Szwecja	19,4	Niemcy	6,8

^a W 1938 r. według kraju: w imporcie – pochodzenia, w eksporcie – przeznaczenia, w 1946 r. według kraju: w imporcie – zakupu, w eksporcie – sprzedaży. ^b Łącznie z Austrią.

Źródło: [6], [9].

W ramach UNRRA (pomoc obszarom wyzwolonym po zakończeniu II wojny światowej Organizacji Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy) dostawy do Polski w latach 1945–1947 wyniosły 2024,5 tys. t, w tym najwięcej towarów (72,3%) dostarczono w 1946 r.

Źródło: [3], [8], [9].

Szacunki szkód poniesionych przez Polskę^a w czasie wojny

Ogółem

	Szacunki szkód – w mld zł – dokonane	
	w 1947 r. ^b	w 1951 r. ^c
W majątku rzeczowym	62,0	55,2
Przejęta produkcja i usługi ^d	26,8	28,1
Straty pośrednie (utracone przyszłe dochody)	169,6	108,1
Straty specjalne (koszty usuwania min, umocnień, leczenia gruźlicy)	—	9,7

Majątek rzeczowy według dziedzin

	Szacunek szkód dokonany w 1947 r. ^b		Szacunek szkód dokonany w 1951 r. ^c w mln zł
	w mln zł	w % wartości majątku rzeczowego z końca sierpnia 1939 r.	
Ogółem	62024	38^e	55153^f
Działy produkcyjne	36307^g	x	32086
Rolnictwo, ogrodnictwo	5240	35	7011
Leśnictwo, łowiectwo, rybołówstwo	3579	28	1915
Przemysł, górnictwo, energetyka, rzemiosło	11039	32	9754
Handel	7096	65	4214
Banki i ubezpieczenia	.	.	232
Komunikacja i transport	8791	50	8510
Poczta i łączność	562	62	450

^a Dane dotyczą obszarów należących do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.; szacunki w cenach z 1938 r. ^b, ^c Szacunki: ^b – Biura Odszkodowań Wojennych, ^c – Komisji dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej. ^d Zabrane dochody w postaci pracy przymusowej, dostaw obowiązkowych w rolnictwie, podatków, zysków przedsiębiorstw, przywłaszczenia własności (głównie na obszarach włączonych do Rzeszy). ^e Obliczono bez sprzętu wojskowego oraz wyposażenia gospodarstw domowych, dla których nie istniały szacunki wartości w okresie przedwojennym (wyposażenie gospodarstw zostało zniszczone w 30%, sprzęt wojskowy – w 100%). ^f Szacowano, że szkody te stanowiły ok. 1/3 przedwojennej wartości majątku. ^g Bez banków i ubezpieczeń (ujęte w usługach).

Szacunki szkód poniesionych przez Polskę^a w czasie wojny (dok.)

Majątek rzeczowy według dziedzin (dok.)

	Szacunek szkód dokonany w 1947 r. ^b		Szacunek szkód dokonany w 1951 r. ^c w mln zł
	w mln zł	w % wartości majątku rzeczowego z końca sierpnia 1939 r.	
Usługi	25717	x	14887^h
Administracja publiczna, samorząd, monopole skarbowe	3000 ⁱ	60 ⁱ	2011
Dobra kultury i sztuki	5365	43	4680
Szkoły i instytucje naukowe	1858	60	1185
Służba zdrowia	539	55	747
Budynki mieszkalne, wyposażenie gospodarstw domowych, urzędzenia biurowe prywatne i stowarzyszeń	9689	.	—
Sprzęt wojskowy	5266	.	5594
Mienie ludności	—	—	8180

^a Dane dotyczą obszarów należących do II Rzeczypospolitej, które pozostały w granicach Polski po 1945 r.; szacunki w cenach z 1938 r. ^b, ^c Szacunki: ^b – Biura Odszkodowań Wojennych, ^c – Komisji dla Ostatecznego Ustalenia Szkód i Strat Wojennych Polski w Drugiej Wojnie Światowej. ^h W dalszym podziale bez szkód w majątku kościołów, radia oraz czasopism (na łączną kwotę 669 mln zł). ⁱ Łącznie z bankami i ubezpieczeniami.

Źródło: [11].

Szacunek szkód przeprowadziła też Komisja do Opracowania Problemu Odszkodowań Niemieckich (1970–1974); w majątku rzeczowym miały one wynieść 62,4 mld zł, w przejętej produkcji i usługach – 30,4 mld zł.

Podstawą źródłową dokonanych szacunków szkód w majątku rzeczowym była rejestracja przeprowadzona po wojnie, w przypadku innych szkód – także obliczenia biorące pod uwagę m.in. obniżenie potencjału produkcyjnego, demograficznego i wydajności pracy.

Źródło: [11].

GUS W CZASIE WOJNY

wydanie Małego Rocznika Statystycznego 1939 – ostatniego przed wybuchem II wojny światowej	VII 1939	
	IX 1939	przerwanie oficjalnej działalności GUS
	XI 1939	GUS przejmują Niemcy i przystępują do rekrutacji personelu niezbędnego do uruchomienia biura statystycznego w Warszawie – wydziału rolnictwa i żywienia, podlegającego Urzędowi Generalnego Gubernatora
	13 IX 1940	decyzja Generalnego Gubernatora o powołaniu zasadniczego urzędu statystycznego zorganizowanego w Krakowie w gmachu Collegium Novum
	XI 1940– –III 1941	wywiezienie zbiorów bibliotecznych GUS z Warszawy do urzędu statystycznego w Krakowie
wydanie w Londynie w języku angielskim Małego Rocznika Statystycznego Polski (z danymi za okres wrzesień 1939–czerwiec 1941)	XII 1941	
	12 III 1945	uchwała Rady Ministrów o zorganizowaniu GUS przy Prezydium Rady Ministrów
spis zakładów przemysłowych oraz zakładów rzemieślniczych zatrudniających powyżej 5 pracowników	15–30 VII 1945	
spis rolny na obszarach ziem dawnych	VII 1945	
wydanie zeszytu Wiadomości Statystycznych – pierwszej oficjalnej publikacji GUS po II wojnie światowej	IX 1945	
	początek 1946	zakończenie przeprowadzki księgozbioru z Krakowa do Warszawy
	10 I 1946	uchwała Rady Ministrów w sprawie przeprowadzenia spisu ludności
Powszechny Sumaryczny Spis Ludności Polski	14 II 1946	
	31 VII 1946	dekret Prezydenta Krajowej Rady Narodowej o organizacji statystyki państwowej i o GUS
wydanie Rocznika Statystycznego 1947 – pierwszego po II wojnie światowej	XI 1947	

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Encyklopedia PWN*, <http://encyklopedia.pwn.pl>, 1997–2014 WN PWN SA
- [2] *Historia Polski w liczbach. Państwo i społeczeństwo*, GUS, tom I, Warszawa 2003
- [3] *Historia Polski w liczbach. Gospodarka*, GUS, tom II, Warszawa 2006
- [4] *Historia Polski w liczbach. Rolnictwo. Leśnictwo*, GUS, zeszyt 2, Warszawa 1991
- [5] Majewski Piotr M., *Największa bitwa miejska II wojny światowej*, Biuletyn IPN, nr 8–9, Warszawa 2004
- [6] *Mały Rocznik Statystyczny 1939*, GUS, Warszawa 1939
- [7] *Polska 1918–1988*, GUS, Warszawa 1989
- [8] *Rocznik Statystyczny 1947*, GUS, Warszawa 1947
- [9] *Rocznik Statystyczny 1948*, GUS, Warszawa 1949
- [10] *Rocznik Statystyczny 1949*, GUS, Warszawa 1950
- [11] *Zarys historii Polski w liczbach. Społeczeństwo. Gospodarka*, GUS, Warszawa 2012
- [12] *Zniszczenia wojenne w zabudowie miast i wsi według stanu w dniu 1 V 1945 r.*, GUS, Warszawa 1967